

Φίνα και ποιητικά

Σωτήρης Δημητρίου
«Τα όνειρα μου δέλουν»
Εκδ. Πατάκη
Δεκ. 2015

Παραμονές Χριστουγέννων κυκλοφόρησε το καινούριο βιβλίο του Σωτήρη Δημητρίου. Πρόκειται για το 14ο βιβλίο, το 13ο πεζογραφικό, την 7η συλλογή διηγημάτων. Εκδόθηκε 30 χρόνια μετά το πρώτο, που είναι και το μοναδικό ποιητικό. Συναθροίζοντας τα 22 νέα διηγήματα, συμπληρώνονται συνολικά 145. Με έναν εκδοτικό ρυθμό, που συνεχώς εντείνεται, έχοντας φθάσει το ένα βιβλίο κάθε χρόνο, το πολύ κάθε δύο χρόνια, και μάλιστα, την τελευταία δεκαετία, με σταθερό μήνα κυκλοφορίας, Νοέμβριο ή Δεκέμβριο, το πρώτο που μας έρχεται στο νου είναι η τακτικότητα της τελευταίας κορυφαίας στο χώρο των μπεστ-σέλερ, Λένας Μαντά, που εκδίδει βιβλίο κάθε Μάιο. Ο τύπος των μυθιστορημάτων της Μαντά επιτρέπει, με εργατικότητα και πειθαρχία, παρόμοιους εκδοτικούς ρυθμούς. Ισχύει, όμως, το ίδιο για το διήγημα; Από την άλλη, για παράδειγμα, ο Παπαδιαμάντης, στα 30 χρόνια εκδοτικής παρουσίας, έφθασε, μπορεί και να ξεπέρασε, τα 170. Άρα, το μία από τα ίδια, που θα ερχόταν στο νου ενός τελειομανούς, που μπορεί να παλεύει ένα πεζό για χρόνια, θέλει προσοχή.

Υστερα, θα πρέπει να λάβουμε υπόψη, πως ο Δημητρίου αποτελεί ιδιότυπη περίπτωση της γενιάς του '80, ξεχωριστή, ακόμη κι αν επεκτείνουμε τη γενιά, στην ακεραία, της τελευταίας τριακονταετίας. Για να είμαστε, ωστόσο, προσεκτικοί, καθώς τα φαινόμενα συχνά απατούν, ένα είναι σίγουρο: έχει δημιουργήσει, εκόντων, ένα ιδιόμορφο προφίλ. Τριάντα τόσα χρόνια στην Αθήνα, αυτός παραμένει ή έστω εκφράζεται, αλλά και δείχνει να νιώθει, σαν ερχόμενος από την επαρχία. Μεσήλικας πλέον, και διατηρεί το πονηρό ματάκι και το πλατύ χαμόγελο της νεότητας. Κατοικεί μεν σε διαμέρισμα καλής συνοικίας της Αθήνας, διατείνεται, όμως, ακόμη και σε πρόσφατη συνέντευξή του, ότι δεν έχει βιβλιοθήκη, που, έστω και ως βιτρίνα, αποτελεί απαραίτητο συμπλήρωμα της αθηναϊκής επίπλωσης.

Αλλά ο Δημητρίου, σε παλαιότερες εξομολογήσεις, γινόταν ακόμη πιο ακραίος, ισχυριζόμενος πως διαθέτει μόνο τα στοιχειώδη έπιπλα, τουτέστιν κρεβάτι, καρέκλα, τραπέζι. Κι όμως, από την εμφάνισή του, όσο αφορά ένδυση και κόμμωση, θα χαρακτηριζόταν συντηρητικός. Ούτε ίχνος στο παρουσιαστικό, αλλά και στον τρόπο διαβίωσης, από ό,τι αποκάλυψε τύπος *suí generis*. Πώς, λοιπόν, θα μπορούσε ποτέ κανείς, ακόμη και να διανοηθεί, να του αποδώσει τον χαρακτηρισμό του "καταραμένου". Κι όμως, με τη μεταστροφή της εγχώριας πεζογραφίας προς τολμηρά, κυρίως, αποκλίνοντα ερωτικά θέματα, τα διηγήματα της καινούριας συλλογής του διεκδικούν πρώτη θέση. Αν, μάλιστα, τα συνυπολογίσουμε με ορισμένα, σκόρπια σε προηγούμενες συλλογές, ο ίδιος, αντίστοιχα, θα ήταν ο πρώτος, σε τοπική κλίμακα, των "καταραμένων" στην εποχή της μετανεωτερικότητας.

Όλα τα παράδοξα, ωστόσο, φωτίζονται με προσεκτικότερη εξέταση. Κατ' αρχήν, να επισημάνουμε ένα χαρακτηριστικό της συγγραφικής του τακτικής, όσο αφορά τις θεματικές επιλογές. Άνεξαρτήτως από τις προσωπικές του ροπές, τον απασχολεί το τρέχον, κάθε φορά, "πολιτικό ορθό". "Όλη η αγωγή μας στηρίζεται στο τι θα πει ο άλλος", όπως υποστηρίζει. Άποψη, που εξέφραζε, τουλάχιστον μέχρι πρότινος, τον κορμό του ελληνικού κοινωνικού σώματος, τη μεσοία τάξη, κυρίως το τμήμα της, με καταγωγή από την επαρχία. Γι' αυτό και ο Δημητρίου έχει τεντωμένες τις κεραίες του στις "στροφές" της

ελληνικής πεζογραφίας. Τον ενδιαφέρουν τα ανοίγματα, που αυτές δημιουργούν, σε αναθεωρήσεις του γενικότερα αποδεκτού. Αυτό τουλάχιστον συνάγεται από το γεγονός ότι τα εκμεταλλεύεται μυθοπλαστικά, έστω και με χρονική καθυστέρηση.

Για παράδειγμα, την πρώτη "στροφή", εκείνη της μετανεωτερικής επανεκτίμησης των "καλών" και των "κακών" της δεκαετίας του '40, δεν την ακολούθησε στο πρώτο του μυθιστόρημα, «Ν' ακούω καλά τ' όνομά σου», που εξέδωσε το 1993, αλλά στο τρίτο, «Σαν το λίγο το νερό», δεκαπέντε χρόνια αργότερα. Κι όμως, στο πρώτο, όσα συνέβησαν τότε στο χωριό του, την Πόβλα, σημερινό Αμπελώνα, στις πλαγιές της Μουργκάνας, αποτελούν το κυρίως θέμα. Αντιθέτως, στο τρίτο, περνά ως επιμέρους αφήγηση η μαρτυρία των γυναικών, και αυτή συντομευμένη. "Και πάλι λίγα λέγονται", κατά την άποψη του συγγραφέα. "Λόγω λογοτεχνικής οικονομίας", όπως το θέτει στις συγγραφικές του. Δεν αποκλείεται, ωστόσο, να συμβάλλει η στενή σχέση, που διατηρεί με τον τόπο του. Μία μαρτυρία από καρδιάς, χωρίς μασημένα λόγια, "των γυναικών που τότε είχαν συνταχθεί με την αντικομμουνιστική Δεξιά", θα είχε αντίκτυπο από τον Αμπελώνα μέχρι την Ηγουμενίτσα, όπως το μυθιστόρημα του Βαλτινού, «Ορθοκωστά». Πιθανώς, και με την ίδια ένταση ή και παράπονο, την μονομέρεια στην παράθεση των μαρτυριών. "Δάσκαλο και μαθητή" χαρακτηρίσαν τη δυάδα Βαλτινός-Δημητρίου, και οι δυο τολμούν λογοτεχνικά ανοίγματα, μόνο που οι εμμονές τους δεν ταυτίζονται στην εστίαση, μάλλον παίζουν στο δίπολο ιστορικό-ερωτικό.

Στη δεύτερη "στροφή" της πεζογραφίας, την ενασχόλησή της με την κρίση, καθώς δεν εμπλέκει κοινωνικά και ηθικά ταμπού, ο Δημητρίου ανταποκρίθηκε με μικρότερη καθυστέρηση. Και πάλι, από μία άποψη, άργησε. Θα αναμενόταν να είναι από τους πρώτους, που θα έγραφαν ιστορίες για τους νέους "αθλίου των Αθηνών", καθώς η κρίση διακαίωσε την δριμυία αποδοκιμασία, που ανέκαθεν εξέφραζε για τον καταναλωτικό τρόπο διαβίωσης. Στο πέμπτο μυθιστόρημα, «Κοντά στην κοιλιά», που εξέδωσε το 2014, αποπειράται μία κοινωνική σάτιρα της κρίσης. Και εδώ, όμως, κρατά συντηρητική στάση. Τους "Συνέλληγες" του δεν τους θωπεύει, αλλά και δεν τους πατάει τον κάλο. Από τα τόσα απωθητικά χούγια τους, μέσω της διακωμώδησης, μόνο για παθητικότητα τους μέμφεται. Ίσως, και να μην διαθέτει την απαιτούμενη σατιρική γραφίδα, ούτε, κυρίως, το μικρόχολο ταμπεραμέντο μυκτηριστή.

Είναι η τρίτη "στροφή" προς τα ερωτικά, αυτή που τον βρήκε "σαν έτοιμο από καιρό". Όπως φαίνεται, λειτούργησε

σχεδόν λυτρωτικά, καθώς ελευθεριάζουσες θεματικές επιλογές υπάρχουν και σε διηγήματα παλαιότερων συλλογών του. Προ εξαιτίας, με αφορμή την πέμπτη συλλογή, «Τα ζύγια του προσώπου», όπου τέσσερα διηγήματα εστίαζαν σε ό,τι κοσμίως αποκαλείται "αποκλίνων ερωτισμός", ο Δημητρίου απεκάλυπτε πως ήθελε να γράφει "πορνογραφική λογοτεχνία, όσο πιο ωμή, τόσο πιο ποιητική", φέρνοντας παράδειγμα τον Απολιναίρ και τη νουβέλα του, «Οι έντεκα χιλιάδες βέργες». Όπως εξομολογείτο, "ήθελε να απελευθερωθεί και να κάνει καθαρή πορνογραφία". Μία ακόμη φράση, στην οποία, και πάλι, λανθάνει το περιφρυνό κοινωνικώς επιτρεπτό.

Τελικά, την απόσταση των παλαιότερων διηγημάτων, ακόμη και των θεματικά περισσότερο τολμηρών της πέμπτης συλλογής, από ό,τι θα μπορούσε να αποκληθεί "πορνογραφική λογοτεχνία" την καθορίζει ο αφηγητής και ακριβέστερα, ο τρόπος που αυτός περιγράφει τη συμπεριφορά των ηρώων. Σε εκείνα τα παλαιότερα, μετέχει συναισθηματικά, εξομοιώνεται με το λεκτικό τους, για να εκφράσει συμπτώματα, που αυτη συχνά γέρνει προς τρυφερότητα συμμέτοχου. Στις δυο πιο πρόσφατες συλλογές, «Το κουμπί και το φόρεμα» του 2012 και την τελευταία, ο αφηγητής δείχνει να μεταλλάσσεται.

Αυτό δεν ισχύει μόνο για τα ερωτικά διηγήματα των συλλογών, αλλά για ολόκληρες τις συλλογές. Δεν είναι ο πειθαρχικός στην οικονομία του λογοτεχνικού είδους, που ορίζεται ως διήγημα, αλλά ο αφηγητής, ως συγγραφικό alter ego, που απλώνεται σε παρεκβάσεις και επεξηγήσεις. Στην πρόσφατη, ωστόσο, επανέρχεται σε μία πιο πειθαρχημένη μορφή, κάτι σαν συμβιβασμό μεταξύ βραχύλογου και λαλίστατου ή και μεταξύ, συμπνετικού και κυνικού. Η διαφορά διακρίνεται και στον ασυνήθιστα μεγάλο αριθμό διηγημάτων της προηγούμενης συλλογής (32 διηγήματα, όταν ο μέσος όρος για τις συλλογές του είναι τα 20) και την έκτασή τους, έχοντας, πάντοτε, κατά νου, τα μέτρα και σταθμά των βιβλίων του.

Ειδικότερα, στα ερωτικά, αντί της συναισθηματικής ευαισθησίας, επικρατεί άγριος σεξουαλισμός, με ωμές περιγραφές των ερωτικών ορμών. Χαρακτηριστικό το διήγημα της προηγούμενης συλλογής, «Το μένος των σωμάτων», σύντομο ως εξιστόρηση της κωφορίας μιας ομοφυλόφιλης σχέσης, διακρίνεται στο πλαίσιο της "γκέι λογοτεχνίας", με την καταληκτική σκηνή. Υπάρχει, ωστόσο, ένα διήγημα ανδρικής ομοφυλοφιλίας και στην δεύτερη συλλογή του 1989, «Το αγκάλιασμα». Μόνο που εκείνο είναι ελλειπτικό, με υπεριοχούσα την τρυφερότητα, ενώ το πρόσφατο, επικεντρώνεται στο πάθος.

Το ίδιο παρατηρούμε και με άλλους αποκλίνοντες έρωτες, που επανέρχονται σε δυο ή και περισσότερες εκδοχές.

Όπως το σεξουαλικό αγκάλιασμα μητέρας και γιου σε δυο διηγήματα: στη συλλογή του 2009, το «Στο χέρι του Θεού», και στην πρόσφατη, το «Σύγχυση ταυτήτας». Στο παλαιότερο, ο γιος είναι "καθυστερημένος", κατάσταση που δίνει στη μητέρα το άλλοθι της συμπόνιας, χωρίς, ωστόσο, η αφήγηση να αποκρύβει πως πρόκειται για συγκάλυψη των δικών της ορμών. Στο πρόσφατο, παρά την ομοφυλοφιλία του γιου, τον επιθετικό ρόλο τον έχει και πάλι η μητέρα, όπως δείχνουν οι σχεδόν πορνικές περιγραφές. Αιμομικτικά ή μη, περισσότερο ή λιγότερο αποκλίνοντα του φυσιολογικού, στην πρόσφατη συλλογή, ο αφηγητής επικεντρώνεται στο γυναικείο ορμέφυτο, ως ηδοναθές και ακόλαστο. Σε δυο διηγήματα, αποδίδει "φίνα και ποιητικά", κατά δικό του χαρακτηρισμό, την ερωτομανία των ηρωίδων του, τις οποίες πλάθει ως αισχρές Λολίτες. Στο «Άτακτα φιλιά», πρόκειται για πατέρα με θυγατέρα, στο «Η νύχτα του θριάμβου», για τσολιά του Άγνωστου Στρατιώτη, με προκλητικά ντυμένο κοριτσόπουλο, κατά την ώρα της σκοπιάς. Σε αμφότερες, η σεξουαλική παρενόχληση φτάνει στα όρια του βιασμού, προφανώς του αρσενικού.

Ποιοί έχει δώσει ποικίλες εκδοχές, τουλάχιστον τρεις στην πρόσφατη συλλογή, είναι το θηλυκό, που ασκεί "θνητογενή έλξη" ή φτάνει και μέχρι την ανδροφονία. Στο ομότιτλο της συλλογής, πλέον ευφάνταστα, πρόκειται για υπερβατικό χάρισμα, που παρουσιάζεται ως διάστροφη περίπτωση όσον βλέπουν προφητικά όνειρα. Κατά τα άλλα, υπάρχουν και διηγήματα, με δάνειο τον αφηγητή από το μπεστ-σέλερ του, που έγινε και ταινία, «Τα οπωροφόρα της Αθήνας», ως έμμοιο τοποπαρηρητή της αθηναϊκής καθημερινότητας. Είναι προφανές, πως ο Δημητρίου είχε το υλικό για μια συλλογή διηγημάτων με μοναδικό άξονα τον ερωτικό, σε ενιαίο φάσμα, από τον καθημερινό μέχρι τον πλέον εξεζητημένο σεξουαλισμό, όπως αυτός θέλει προκύψει, και όχι ετεροκαθοριζόμενος από την ευπρέπεια και την ηθική. Το γεγονός ότι κατήρτισε μία συλλογή, αναμειγνύοντας τα ερωτικά με διηγήματα κοινωνικού σχολιασμού, φαίνεται να είναι και θέμα στρατηγικής του συγγραφέα.

Να παρατηρήσουμε ακόμη, πως όχι μόνο ο ίδιος, αλλά και τα βιβλία του, παρουσιάζουν ορισμένα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά, καθώς δεν ακολουθούν τις τρέχουσες συγγραφικές συνήθειες. Δεν έχουν αφιερώσεις και μότο, δεν διακρίνεται ίχνος διακειμενικότητας, τα εξώφυλλα βασίζονται σε πίνακες αποκλειστικά Ελληνικών ζωγράφων, το βιογραφικό στο αυτό είναι των οκτώ λέξεων - όνομα, έτος γέννησης και τόπος. Αυτός ο τελευταίος δεν κατονομάζεται, αναφέρεται μόνο ο νομός, στον οποίο ανήκει. Πάλι καλά, γιατί, στο πρώτο του βιβλίο, δήλωνε μόνο το όρος, στο οποίο κείται η γεντεριά του. Επίσης, το κειμενάκι του οπισθόφυλλου, συνοπτικό και ακριβόλογο, δεν θηρεύει εντυπωσιασμό. Ποιητικοί οι τίτλοι των συλλογών, με προφορικότητα, χωρίς διανοουμενίστικα στοιχεία, προκύπτουν από διήγημα της συλλογής. Στην καθομιλουμένη, πλην δυο τίτλων, της πρώτης συλλογής διηγημάτων και του πρόσφατου. Ο πρώτος έχει μία λέξη στ' αρβανίτικα, που μένει χωρίς ερμηνευτικό σχόλιο. Ο πρόσφατος, μία λέξη που συνιστά ομηρικό κατάλοιπο στο ιδιόλεκτο του χωριού του, όπως σχολιάζεται στο οπισθόφυλλο. Αναγκαία η επεξήγηση, καθώς το "δέλουν" είναι τόσο κοντά στο δηλούν, αλλά και το θέλουν, που κινδυνεύει να εκληφθεί ως τυπογραφικό λάθος.

Μ. Θεοδοσοπούλου

